
This is an electronic reprint of the original article.
This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Itälahti, Mikko
(Suomalaisen) maiseman mureneva kuvallisuus?

Published in:
Terra: Maantieteellinen aikakauskirja

Julkaistu: 01/01/2019

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

Published under the following license:
Määrittelemätön

Please cite the original version:
Itälahti, M. (2019). (Suomalaisen) maiseman mureneva kuvallisuus? *Terra: Maantieteellinen aikakauskirja*, 130 (2018)(4), 223-225.

This material is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

(Suomalaisen) maiseman mureneva kuvallisuus?

MARI MÄKIRANTA, ULLA PIELA & EIJA TIMONEN (2017, toim.). *Näkyväksi sepitetty maa. Näkökulmia Suomen visualisointiin*. 321 s. SKS, Helsinki.

Suomalaisen maiseman visuaalisiin esittämisen tapoihin liittyvä nationalistinen painolasti tekee edelleen vaikeaksi nähdä maisemaa kokonaan erillään suomalaisuuden ideasta. Suomen visualisointia käsittelevän tuoreen artikkelikokoelman monista kirjoituksista välittyikin tarve laajentaa maiseman visuaalisen esittämisen traditioiden tarkastelua painottamalla esimerkiksi ainutkertaisten paikkojen konkreettisia materiaalisuuksia, maiseman kehollista kohtaamista, tuntoaistimuksia tai lähinäköä. Visuaalisuuteen ja esittämiseen kohdistuvien tutkimusnäkökulmien rinnalle nousevat siis pyrkimys ylittää kapea visuaalisuus sekä halu suunnata tutkimusnäkökulmia kuvista ja symboleista kohti materiaalisuutta, aistimellisuutta ja kehollisuutta. Muun muassa ekologiset kysymyksenasettelut puoltavatkin maiseman kokemuksellista tarkastelua muista kuin kansallisuuteen ja identiteettiin liittyvistä symbolisista näkökulmista.

Humanistisen ympäristö- ja maisemantutkimuksen kentillä käynnissä oleva paradigmanmuutos näkyy kokoelmaa läpileikkaavana mielenkiintoisena jännitteenä. Vaikka useimmat kokoelman kirjoittajista ainakin sivuavat suomalaisuuden representaatioita, eivät identiteettipohdinnat näy kaikkien kirjoittajien kysymyksenasettelussa juuri lainkaan, puhumattakaan että ne olisivat keskiössä. Suomi

säilyy kuitenkin erilliset tapaustutkimukset yhteen nivovana alueellisenä viitekehyksenä. Sikäli teoksen kansallinen teema on perusteltu.

Yksi representaatiosta materiaan johdettava väylä kulkee taiteen kautta. Esimerkiksi kuvataiteilija ja tutkija Annette Arlander tarkastelee Helsingin Harakan saarella kuvaamia videoteoksia maiseman eriaikaisten, toisiaan leikkaavien tapahtumien visuaalisina jälkinä. Hän tukeutuu maantieteillää Doreen Massey'n ajatuksiin paikasta tarinoiden,

ymmärrysten ja tapahtumien leikkauspisteinä; alati muuttuvana konstellaationa, jolla ei ole mitään pysyvää identiteettiä. Arlanderin *Animal Years* -teossarja koostuu kahdentoista vuoden aikana kuvatuista, kunkin vuonna samassa paikassa toistuneiden ja Arlanderin itse esittämien performanssien videotaltioinneista. Niitä voidaan pitää myös maiseman materiaalisuuksien ehdollistamien ja mahdollis-

tamien toimintamahdollisuuksien tutkimisena osin hyvinkin kehollisen osallistumisen kautta. Samalla teokset osallistuvat Harakan maiseman kertomusjatkumoon kehon ja maiseman kohtaamisen esityksellistämisen kautta.

Materiaalisuuden ”toimijuus” on kiinnostavana näkökulmana myös taiteilija Silja Nikulan puupiirroksia käsittelevässä tekstissä. Puun materiaalisuus on Nikulan tarkastelussa ensinnäkin puulaattaa työstävän taidegrafiikan tekijän vuorovaikutusta materiaalinsa kanssa. Toiseksi puun materiaalisuus on omasta havaintoympäristöstä kumpuavaa koke-

muksellisuutta, joka viittaa valmiin kuvan kautta laajempaan kulttuurisiin puumyytteihin (esim. Olavinlinnan pihlajaan ja skandinaavisen mytologian elämänpuuhun).

Ympäristön kokemisen moniaistisuutta taas erittele ehkäpä monipuolisimmin Kristian Tuomaisen laavuestetiikkaa käsittelevä artikkeli. Siinä sivutaan omien moniaististen kokemusten suhdetta visuaaliseen ja siihen mielikuvituksen kautta liittyvään laajempaan eräkulttuuriin sekä kansallisuutta rakentaviin ideoihin ja tarinallisiin jatkumoihin.

Teoksessa pohditaan myös sitä teoreettista siirtymää, jota monet kirjan teksteistä edustavat. Erittäin hyvän jäsennyksen tarjoaa maisemantutkimuksen professori Maunu Häyrynen, jonka kansallista maisemakuvastoa ja maisemantutkimuksen paradigmanmuutosta käsittelevä artikkeli on teoreettis-metodologisesti eräänlainen kokoelman avainteksti. Häyrynen erittelee performatiiviseksi käänteeksi kutsumaansa muutosta tehden samalla tiiviin yhteenvedon parin viime vuosikymmenen aikana vallinneesta representaatiotutkimuksen suuntauksesta, ”jossa tarkasteltiin maisemankuvausten fyysisille paikoille tarjoamia ideologioita kehystyksiä ja niiden uusintamia mielikuvia kansallisesta tilasta ja yhteisöstä” (s. 232). Representaatioihin keskittyvää otetta on enenevässä määrin kritisoitu kuvausten ja paikkojen suhteen sivuuttamisesta sekä maisemien ainutkertaisen materiaalisuuden, moniaistisuuden ja toimijuuksien unohtamisesta. Häyrysen artikkelin vahvinta antia on tämän kritiikin erittely ja siihen esitetyt rakentavat vastaukset. Tekstinsä lopuksi Häyrynen hahmottelee mahdollisuuksia laajentaa representaatioiden tutkimusta performatiivisuuden suuntaan muun muassa ottamalla huomioon kuvaustoja historiallisesti ympäröineet käytännöt, kuten matkustamisen, liikkeen ja kuvien katsomisen tavat.

Representaatiotutkimuksen *laajentaminen* moniaistisuuden ja materiaalisuuksien suuntaan vaikuttaa varsin pätevältä strategialta. Varsin leveäksi tallattua representaatiotutkimuksen polkua osin hyödyntävissä kokoelman artikkeleissa päästään nimittäin argumentaatiomielessä pisimmälle. Julkinen keskustelu osoittaa, että tarve purkaa suomalaisuuteen liittyviä ahtaita mielikuvia ei ole ainakaan vähentynyt – kuten ei myöskään tarve olla tietoinen kulttuurisista vaikuttimista ja tavoista, joilla kuvastoja on käytetty ”rakentamaan kansallisen rajoja ja piir[täm]ään ulos ei-kansallinen ja torjuttava” (Mäkiranta & Timonen, s. 13). Suomalaisuuden uusia mahdollisia symbolisäilyjä suhteessa maisemaan pohditaan kiinnostavasti esimerkiksi teoksen kahden toimittajan, Mari Mäkirannan ja Eija Timosen luennassa Laura Böökien valokuvasta, joka esittää kongolaisnaisia pudasjärveläisellä maantiellä.

Heidän tekstissään moniaistisuus ja affektiivisuus nivELYTÄVÄT hienosti kansallisuutta määrittelevien visuaalisten järjestysten kritiikkiin.

Kokoelman keskeisenä heikkoutena pidän suomalaisuudenkin idealle olennaisen maiseman jäämistä ihmisten toiminnan ja merkityksenannon passiiviseksi taustaksi. Voisi jopa sanoa, että myytti suomalaisen (luonnon)maiseman turmel-tumattomuudesta jää teksteissä vaille kriittistä päivittämistä. Jyrki Siukosen artikkeli Suomea il-makuvina esittelevistä teoksista 1900-luvulla tuo esimerkiksi esiin pitkälti horjumattomana pysyvän maisemakaanoin. Hänen tarkastelunsa implikoi, että ilmakuvien suosion synnä saattaa olla niiden tarjoama lohtu ja pysyvyyden miellyttävä sanoma. Kun esittämisen kohteet valitaan sopivasti, tuottaa kaukaa tarkasteleva katse maisemasta yleispiirteisen abstraktion, jota hallitsevien pinnanmuotojen mittakaava häivyttää ihmisen toiminnan vaikutuksen ja ekososiaalisten muutosten jäljet näkyvistä. Siukosen sanoin: ”ilmasta käsin puita voi toki luul-la metsäksi” (s. 226).

Kokoelmassa käsiteltyjen maisemakuvausten takaa ei juuri näy erilaisten ympäristönmuutosten runtelemaa suomalaista maisemaa. Esimerkiksi ekologisen muutoksen teemaan kirjottajat eivät juuri tartu – paitsi Kalle Lampela tarkastelussaan syväekologi Pentti Linkolan utooppisesta Suomi-visiosta. Linkolan tarjoama vaihtoehto (jonka johdonmukaisuuden Lampela osoittaa pikemminkin esteettiseksi kuin ekologiseksi) pohjaa suomalaista agraarimenneisyyttä ja sen kehyyksenä levittäytyvää koskematonta luontoa ihannoiviin pastoraalisiin maisemamielikuviin. Linkola julistaa nuoruutensa idyllin auttamatta menetetyksi, mutta hän itse – tai kukaan muukaan – ei näytä tarjoavan tilalle vaihto-ottoa, joka ei olisi ylitiöromanttinen tai toisaalta hyperbolisen dystopinen. Millaista olisi vaikkapa mitä suomalaisimman kulttuurimaiseman, hakkuu- aukion, materiaalisuus, ja miten sen kokemuksel-lisuus voitaisiin kuvata paikan ainutkertaisuutta kunnioittavasti, samalla kuitenkin liiaksi estetis-oimatta ja hämärtämättä yhteiskunnallista kon-tektia tai yli ekologisten riskirajojen kasvanutta luonnonvarojen käyttöä? Millaista olisi ylipäättään maisemankuvaus, joka ei hakisi merkityksiään viit-tauksilla myyttiseen menneisyyteen tai estetisoi-si piiloon nykymaiseman keskenään ristiriitaisia pro-sesseja – ja joka ei toisaalta suhtautuisi tulevaisuu-teen yksioikoisen dystopisesti? Sopiiko vaatimus poliittis-ekologisesta muutoksesta ylipäättään yhe-teen maisemakuvien aina mennyttä kohti avautu- van näkökulman kanssa?

Empiirisessä mielessä kokoelman materiaali-suuden ja moniaistisuuden tarkastelut eivät tarjoa kovin paljon uutta tietoa, vaan jäävät lähinnä in-

nostavan metodisen kokeilun tasolle. Jäinkin kaipaamaan artikkeleilta pohdintoja maiseman uusista mahdollisista sisällöistä vaikkapa suhteessa kulttuurin ympäristösuhteen ajankohtaisiin kysymyksiin. Ehkä tämä on kuitenkin kohtuuton vaatimus yhdelle teokselle. Toivottavasti kuitenkin lähitulevaisuudessa nähdään ohjelmallisia pyrkimyksiä esimerkiksi visuaalisen ympäristön tutkimuksen, yhteiskuntatieteellisten ja ekologisten näkökulmien yhdistämiseksi.

Artikkelien kulttuuriin ja representaatioihin kallistuva painotus on sikäli luonnollinen, että kirjoittajakaarti koostuu lähinnä taiteen ja visuaalisen kulttuurin tutkijoista. Kuitenkin esimerkiksi ympäristöestetiikan tai -ekologian vahvuusalueet

olisivat täydentäneet kokonaisnäkökulmaa hienosti. Tällaisenaankin kokoelma on onneksi korkeatasoinen, hyvin toimitettu ja ennen kaikkea ajankohtainen katsaus suomalaisuuden ja suomalaisen maiseman ympärille jäsentyvään visuaalisuuden tutkimukseen. Teoksen innostavimpana antina voi pitää vakiintuneiden – ja hyvin hallittujen – kansallisuuden esittämiseen liittyvien tutkimusteemojen alta versovia uusia, vielä osin melko kokeellisiakin metodisia näkökulmia.

MIKKO ITÄLAHTI
*Median laitos,
Aalto yliopisto ARTS*